

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, Haydarâbâd 1371-73/1952-53, V, 131; Sülemî, *Tabakâtü's-Şüfiyye* (nşr. Nüreddin Şerîbe), Kahire 1389/1969, s. 288-290; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, Kahire 1349/1931 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Fikr), X, 34-36; Kuşeyrî, *er-Risâle*, Kahire 1972-74 (nşr. Abdülhalîm Mahmûd—Mahmûd b. Şerîf), I, 171; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl* (nşr. Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemânî v.dğr.), Haydarâbâd 1381-86/1962-67, II, 186; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XVI, 427-428; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 349-350; Lamiî Çelebi, *Nefehât Tercümesi*, İstanbul 1289, s. 208; Şa'rânî, *e't-Tabakâtü'l-kübrâ*, Kahire 1373/1954, I, 98; Münâvî, *el-Kevâkibü'd-dürriyye* (nşr. Mahmûd Hasan Rebî'), Kahire 1357/1938, I, 255.

MUSTAFA BİLGİN

ABDULLAH b. HASAN el-BAĞDÂDÎ

(عبدالله بن حسن البغدادي)

Ebû'l-Kâsım Gulâm-ı Zühâl

(ö. 376/986)

Matematikçi, astronom ve müneccim.

Kaynaklar, adını Abdullah veya Ubeydullah şeklinde vermektedirler. Bağdat'ta yaşadı ve daha çok, mesleğinden dolayı kendisine takılan Gulâm-ı Zühâl (Zühâl/Satürm'ün hizmetkârı) lakabıyla tanındı. Matematikçi ve müneccim olarak Adududdevle'nin hizmetinde bulundu. Abdurrahman es-Süfî'nin çağdaşı. Sicistanlı filozof Ebû Süleyman el-Mantıkî'nin de yakın arkadaşıdır. Rivayete göre, ilim adamları arasındaki ününü, Mantıkî'nin meclislerinin birinde yapılan, astrolojik kehanetlerin doğruluk derecesiyle ilgili bir tartışmada, en mükemmel ilmî açıklamayı getirdiği için kazanmıştır. Bugüne ulaşamamış dokuz kitabının adı bilinmekte olup bunlardan yalnız *Kitâb fi'l-küsûfât ve'l-kırânât* adlı eseri, Sicizî'nin *el-Câmi'u's-şâhî* ve Nasîruddîn-i Tüsî'nin *Sefînetü'l-ahkâm'a* aldıkları bazı parçalarla tanınmaktadır. İbnü'n-Nedîm'in verdiği listeye göre diğer eserlerinin adları şunlardır: *Kitâbü't-Tesyîrât*; *Kitâbü's-Şu'â'ât*; *Kitâbü Ahkâmî'n-nücûm*; *Kitâbü't-Tesyîrât ve's-şu'â'ât*; *Kitâbü'l-Câmi' il-kebir*; *Kitâbü'l-Uşûli'l-mücerrede*; *Kitâbü'l-İhtiyârât*; *Kitâbü'l-İnfişâlât*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (nşr. Rızâ-Teceddüd), Tahran 1391/1971, s. 342; İbnü'l-Kıfî, *İhbârü'l-'ulemâ'* (nşr. J. Lippert), Leipzig 1903, s. 224-225; H. Suter, *Mathematiker*, Leipzig 1900, s. 63; Zirikî, *el-A'lâm*, Kahire 1373-78/1954-59, IV, 346; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'elîfîn*, Dimaşk 1376-80/1957-61 — Beyrut ts. (Dârü lhyâit-türâsî'l-Arabî), VI, 238; Sezgin, *GAS*, VII, 24, 168.

Nuri Yüce

ABDULLAH b. HASAN b. HASAN

(عبدالله بن حسن بن حسن)

Ebû Muhammed Abdullâh b. Hasen

b. Hasen b. Alî b. Ebî Tâlib

(ö. 145/762)

Emevîler'in son zamanlarında ve Abbâsîler'in kuruluş döneminde Medine'de Hz. Ali evlâdının reisi olan âlim tâbîf.

69'da (689) Medine'de doğdu. Mes-cid-i Nebevî'de Ebû'z-Zinâd'dan ders dinledi. Başta babası ve annesi Fâtîma bint Hüseyin b. Ali olmak üzere Abdullah b. Ca'fer b. Ebû Tâlib, A'rec, İkrime, Ebû Bekir b. Hazm ve diğer bazı âlimlerden hadis rivayet etti. İki oğlu Mûsâ ve Yahyâ ile İmam Mâlik ve İmam Sevrî'den ondan hadis rivayet etmişlerdir.

Emevî halifelerinden iyi muamele gördü; Ömer b. Abdülazîz katında büyük bir itibarı vardı. Emevî Halifesi Hişâm b. Abdümelik'e bağlılığını arzetmek için Dimaşk'a gitti. Abbâsîler iktidara gelince Hz. Ali evlâdından çekinmeye başladılar. Abdullah b. Hasen, Enbâr'a giderek Halife Ebû'l-Abbâs es-Seffâh'ı ziyaret etti ve ondan büyük ilgi gördü. Ebû Ca'fer el-Mansûr 754 yılında hac için Mekke'ye gidince, bütûn Hâşimî ailesi mensupları kendisini ziyaret ettiği halde Abdullah'ın iki oğlu Muhammed ve İbrâhim ziyaretine gitmediler. Bu durum dikkatini çekti ve onlardan şüphelenmesine sebep oldu. Mansûr halife olunca Muhammed'le İbrâhim'in niyetlerini öğrenmek için harekete geçti, bazı Hâşimîler'le görüşerek onlar hakkında bilgi edinmeye çalıştı. Hz. Ali'nin ahfadından olan Hasan b. Zeyd, halifeye özellikle Muhammed'in ileride Abbâsîler için tehlikeli olabileceğini söyleyerek onu uyardı. Bunun üzerine Mansûr, Ukbe b. Selm'i, Abdullah b. Hasen ile görüşerek oğullarının gerçek niyetini öğrenmekle görevlendirdi. Abdullah, Ukbe'nin tuzağına düşüp onların bir ihtilâl hazırlığı içinde olduklarını itiraf etti. Ukbe bu durumu derhal halifeye bildirdi. Halife 758'de yine hac maksadıyla Mekke'ye gidince Abdullah'ı yanına çağırdı ve Abbâsîler'e sadakatini öğrenmek istedi. Bu sırada Ukbe'nin içeri girmediğini gören Abdullah bir komploya mâruz kaldığını anladı ve af diledi. Fakat halife onu birkaç yakınıyla birlikte hapsedirdi, daha sonra da Hâşimîye'ye gönderdi (762). Abdullah aynı yıl orada hâpishanede öldü.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *e't-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, V, 319; VIII, 473; a.e. (nşr. Ziyâd Muhammed Mansûr), Medine 1403/1983, s. 102, 250-259, 319, 372, 374, 375, 452; Halîfe b. Hayyât, *e't-Tabakât* (nşr. Süheyl Zekkâr), Dimaşk 1966-67, II, 646; a.m.f., *Târîh* (nşr. Süheyl Zekkâr), Dimaşk 1967-68, s. 648; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (nşr. Servet Ukkâse), Kahire 1960, s. 212-213, 233; Fesevî, *Kitâbü'l-Ma'rife ve't-târîh* (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Bağdat 1974-76, I, 128; Belâzûrî, *Fütûhu'l-büldân* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Kahire 1956-60, s. 352; a.m.f., *Ensâbü'l-eşraf*, III (nşr. Abdülaziz ed-Dürî), Beyrut 1978, s. 150, 166; Taberî, *Târîh* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1879-1901, II, 1338; III, 143 vd., 188-189; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, Haydarâbâd 1371-73/1952-53 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-ilmîyye), II/2, s. 33-34; İbn Hibbân, *Meşâhîru 'ulemâ' il-emsâr* (nşr. M. Fleischhammer), Wiesbaden 1959, s. 127; İbn Hacer, *el-İşâbe* (nşr. Ali Muhammed el-Bîcâvî), Kahire 1390-92/1970-72, V, 185-186; K. V. Zettersteen, "Abdullah", *IA*, I, 32-33; a.m.f., "Abd Allâh b. al-Hasan", *EI*² (İng.), I, 45.

MUSTAFA FAYDA

ABDULLAH b. HÂZİM

(عبدالله بن حازم)

Ebû Sâlih Abdullâh b. Hâzım

b. Esmâ' es-Sülemî

(ö. 72/691)

Herat ile Serahs'ı fetheden ve Horasan valiliği yapan kumandan.

Annesi Aclâ gibi bir siyahî olan Abdullâh b. Hâzım'in Hz. Peygamber'den hadis rivayet ettiğini ve sahâbî olduğunu kabul edenler de vardır. Hz. Osman'ın halifeliği sırasında, Basra Valisi Abdullâh b. Âmir'in emrinde İran ve Horasan'daki fetihlere kumandan olarak katıldı, birçok yerin fethedilmesinde başarılı hizmetler gördü. 651-652 yıllarında Herat ve Serahs'ı fethetmeyi, bir yıl sonra da isyan eden Kârin'in kuvvetlerini yenmeyi başardı. Bunun üzerine Basra Valisi Abdullâh b. Âmir tarafından Horasan'a vali tayin edildi. İbn Âmir'in ikinci defa Basra valiliğine getirilmesi üzerine Belh ve Sicistan'ın fethine memur edildi; 665 yılına kadar Horasan'da çeşitli askerî faaliyetlerde bulundu. 684 yılından itibaren, Mekke'de halifeliğini ilân etmiş olan Abdullâh b. Zübeyr'e biat etti ve öldürülmesine kadar onun valisi olarak Horasan'da kaldı.